

สตรีในสังคมเมืองราชวงศ์ซ่งเหนือ: การตีความเชิงปริชาน
จากภาพจิตรกรรมชิงหมิงซ่งเหอตู (清明上河图)
และบันทึกตงจิงเม้งฮวาลู่ 《东京梦华录》

Women in Northern Song Urban Society: A Cognitive
Interpretation of *Along the River During the Qingming
Festival* and *Dongjing Meng Hua Lu*

สิริภัทร เมืองแก้ว / Siriphat Mueangkaew¹

สุริวัลย์ สุธรรม / Suriwan Sutham²

Received: Feb. 27, 2026 Revised: Apr. 30, 2026 Accepted: May 14, 2026

บทคัดย่อ

ในอดีต บทบาทของสตรีในสังคมจีนมักถูกอธิบายภายใต้กรอบแนวคิด
ปิตาธิปไตยภายในครัวเรือน กล่าวคือสตรีมักถูกจำกัดอยู่ในพื้นที่และมีบทบาท
ด้านการดูแลครอบครัวเป็นหลัก เมื่อพิจารณาหลักฐานจากประวัติศาสตร์จีน
สมัยราชวงศ์ซ่งเหนือ (ค.ศ. 960 – 1127) กลับสะท้อนให้เห็นโครงสร้างทาง
สังคมจีนที่มีความซับซ้อนและมีการขยายบทบาทของสตรีเข้าสู่พื้นที่สาธารณะ
มากขึ้น บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทสตรีในสังคมเมืองผ่าน
การตีความเชิงปริชาน โดยบูรณาการหลักฐานจากแหล่งปฐมภูมิสองแหล่งสำคัญ

¹สาขาวิชาภาษาจีน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

¹Department of Chinese, Faculty of Humanities and Social Sciences, Bansomdejchaopraya Rajabhat University

²สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

²Department of Art Education, Faculty of Education, Bansomdejchaopraya Rajabhat University

ได้แก่ ภาพจิตรกรรม “ชิงหมิงซ่งเหอตู” (清明上河图) ของจางเจ้อตวน เป็นภาพแนวขวางที่บันทึกเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันของประชาชนในเมืองหลวงไคเฟิง ร่วมกับเอกสารปฐมภูมิ “บันทึกตงจิงเม้งฮวาหลู่” 《东京梦华录》ของเม้งหยวนเหล่า เป็นบันทึกที่พรรณนาเกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในเมืองหลวงสมัยราชวงศ์ซ่ง ผู้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลภายใต้กรอบแนวคิดเพศภาวะและผังภาพความคิดในทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาณ เพื่อศึกษากระบวนการรับรู้เกี่ยวกับบทบาทสตรีในพื้นที่เมืองที่ปรากฏในงานจิตรกรรมจีน

ผลการศึกษาพบว่า บทบาทของสตรีสามารถจำแนกออกเป็น 3 กลุ่มได้แก่ ผู้บริหารภายในครัวเรือน แรงงานภาคบริการ และสตรีผู้มีสถานะสตรีชั้นสูง บทบาทของสตรีทั้งสามกลุ่มได้สะท้อนโครงสร้างความคิดเชิงพื้นที่ 3 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบภาชนะ (Container Schema) สะท้อนการจำกัดพื้นที่และขอบเขตพื้นที่ของสตรีที่ปรากฏตัว รูปแบบความสมดุล (Balance Schema) สะท้อนความสมดุลระหว่างองค์ประกอบระหว่างพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ส่วนตัว และรูปแบบขอบเขต (Boundary Schema) สะท้อนข้ามผ่านเส้นขอบเขตบทบาทสถานะสังคมที่แตกต่างกัน

การปรากฏตัวของสตรีในงานจิตรกรรมเป็นการสื่อสารสัญลักษณ์ที่สะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ รวมถึงกลไกทางเศรษฐกิจและพลวัตทางวัฒนธรรมเมืองในสมัยราชวงศ์ซ่งเหนืออย่างเป็นระบบ การศึกษานี้ยังช่วยอธิบายบทบาทของสตรีในสังคมเมืองที่แฝงอยู่ใน “โครงสร้างความคิด” สมัยราชวงศ์ซ่งเหนือได้อย่างลุ่มลึกและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : ชิงหมิงซ่งเหอตู ตงจิงเม้งฮวาหลู่ ราชวงศ์ซ่งเหนือ บทบาทสตรี

Abstract

Historically, women's roles in Chinese society have often been interpreted through a patriarchal framework centred on the household sphere. In other words, women were generally confined to domestic spaces and primarily associated with caregiving

responsibilities. However, evidence from the Northern Song Dynasty (960–1127 CE) reflects a more complex social structure in which women's roles increasingly expanded into urban public spaces.

This article aims to analyse the roles of women in urban society through a cognitive approach by integrating evidence from two important primary sources: the painting *Along the River During the Qingming Festival* (清明上河图) by Zhang Zeduan, a handscroll depicting the everyday lives of people in the capital city of Kaifeng, together with the primary historical text *Dongjing Meng Hua Lu* 《东京梦华录》 by Meng Yuanlao, which describes the lifestyles and urban culture of the Northern Song capital. The study analyses the data within the frameworks of gender theory and image schema theory in cognitive linguistics to investigate the cognitive processes underlying perceptions of women's roles in urban spaces, as represented in Chinese painting.

The findings indicate that women's roles can be categorised into three groups: domestic caretakers, service labourers, and elite women. These groups reflect three spatial image schemas. The Container Schema reflects limitations on women's spatial presence. The Balance Schema reflects the relationship between public and private spaces. The Boundary Schema reflects how women crossed social and spatial boundaries associated with their social roles and status.

The presence of women in the painting functions as a form of symbolic communication that reflects power relations, as well as the economic and cultural dynamics of urban society during the Northern Song Dynasty. This study further contributes to a deeper

and more systematic understanding of how women's roles in urban society were embedded within the "cognitive structures" of Northern Song society.

Keywords : Along the River During the Qingming Festival, Dongjing Meng Hua Lu, Northern Song, Women's Roles

บทนำ

ในประวัติศาสตร์จีน สตรีมักถูกจำกัดในบทบาทของผู้บริบาลภายในครัวเรือน หลักฐานทางประวัติศาสตร์สมัยราชวงศ์ซ่งเหนือ (ค.ศ. 960 - 1127) สะท้อนให้เห็นบทบาทของสตรีที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะภาพสตรีที่ปรากฏในงานจิตรกรรมภาพม้วน “ชิงหมิงซ่งเหอตู” (清明上河图) ผลงานของจิตรกรจางเจ้อตวน (张择端) โดยบันทึกเหตุการณ์เรื่องราวเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของประชาชนริมฝั่งแม่น้ำเปี่ยนเหอในช่วงเทศกาลเซ่งเม้ง สตรีจำนวนไม่น้อยได้ปรากฏในพื้นที่สาธารณะในฐานะผู้ดูแลครอบครัว แรงงานภาคบริการและสตรีรับใช้ รวมถึงบทบาทสตรีผู้มีฐานะและสตรีชั้นสูง แสดงให้เห็นถึงสัญลักษณ์สถานะสังคมจีน ภาพจิตรกรรมชิ้นนี้ยังได้ถ่ายทอดภาพบรรยากาศปริมณียเมืองประกอบด้วย อาคาร สะพาน ร้านค้าและกิจกรรมทางสังคมของประชาชน จนได้รับการยกย่องว่าเป็น “สารานุกรมภาพ” สังคมในสมัยราชวงศ์ซ่งเหนือได้อย่างละเอียดละออ ถึงแม้ไม่มีคำบรรยายในภาพก็ตาม (Ebrey, 1993; Yu, 2012) งานจิตรกรรมชิ้นนี้ยังได้รับการนำเสนอในรูปแบบที่หลากหลาย อาทิ ใช้เป็นต้นแบบการสร้างสวนสนุก ณ เมืองไคเฟิง ในปี ค.ศ. 2010 ได้รับการเผยแพร่ในรูปแบบภาพเคลื่อนไหวดิจิทัลขนาดใหญ่ ณ พิพิธภัณฑ์เวิลด์เอ็กซ์โปนครเซี่ยงไฮ้ และในปี ค.ศ. 2024 ภาพจิตรกรรมชิ้นนี้ได้รับการดัดแปลงเป็นซีรีส์โทรทัศน์เรื่อง “รหัสลับแห่งแม่น้ำชิงหมิง” (清明上河图密码) ออกอากาศทางช่อง CCTV-8 จนได้รับความนิยมจากผู้ชมเป็นอย่างมาก นอกจากนี้หลักฐานเอกสารปรัมภมย์บันทึกตงจิงเม้งฮว่าลู่ 《东京梦华录》ของเม้งหยวนเหล่า (孟元老) ได้บรรยายถึงเหตุการณ์และอัตลักษณ์บุคคล

ในช่วงเวลาดังกล่าว อาทิ การปรากฏคำเรียกขานและวาทกรรมเกี่ยวกับบทบาทสตรี ข้อมูลเหล่านี้สามารถนำมาใช้ตีความหมายภาพจิตรกรรมได้อย่างลุ่มลึก

ที่ผ่านมา มีผลงานวิจัยและบทความวิชาการจำนวนมากศึกษาภาพงานจิตรกรรม “ชิงหมิงซังเหอเถว” ในมิติผลงานศิลปะ ประวัติศาสตร์ศิลปะ และวัฒนธรรมจีน การวิเคราะห์ภาพสะท้อนแนวคิดทางระบบเศรษฐกิจจีน ในสมัยราชวงศ์ซ่งเหนือ ผลการศึกษาทำให้เห็นถึงมุมมองแนวคิดของจิตรกรจีน ในยุคดังกล่าวที่มีต่อบทบาทของสตรี เช่น ผลการศึกษาของ Chen and Zhang (2023) ที่ศึกษาเรื่องภาพลักษณ์ของสตรีในภาพจิตรกรรม “ชิงหมิงซังเหอเถว” ของจางเจีตวน ผลการศึกษาของ Li and Wang (2024) เรื่องเห็นหรือไม่ การนำเสนอภาพสตรีสมัยราชวงศ์ซ่งในภาพงานจิตรกรรม “ชิงหมิงซังเหอเถว” รวมถึงผลงานการศึกษาของ Zhang and Lin (2025) ที่ศึกษาเรื่องการศึกษาภาพลักษณ์และเครื่องแต่งกายของสตรีในภาพงานจิตรกรรม “ชิงหมิงซังเหอเถว” (清明上河图)

ผลการศึกษาดังกล่าวมีคุณูปการสำคัญ แต่ยังมีช่องว่างด้านการบูรณาการตีความบทบาทสตรีเข้ากับกรอบภาษาศาสตร์ปริชาน โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้แนวคิดผังภาพความคิด (Image Schemas Theory) ของมาร์ค จอห์นสัน (Johnson, 1987) ร่วมกับแนวคิดเฉพาะภาวะของโจนาทอลด์ สก็อตต์ (Scott, 1986) เพื่ออธิบายกลไกการรับรู้และแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทสตรีในพื้นที่เมืองของจิตรกรผ่านการวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมและบันทึกประวัติศาสตร์จีน ผู้ศึกษามีความเห็นว่ากรอบแนวคิดดังกล่าวช่วยเพิ่มความเข้าใจบทบาทสตรีในสมัยซ่งเหนือได้ทั้งในฐานะภาพแทนทางศิลปะและการใช้วาทกรรมจีนเพื่อสะท้อนมุมมองความคิดที่มีต่อสตรี การศึกษานี้ไม่เพียงช่วยขยายองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะและวรรณกรรมจีน หากแต่ยังสร้างคุณูปการเชิงทฤษฎีต่อการศึกษาสหวิทยาการ อันเป็นการเปิดมุมมองใหม่สำหรับการตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์และการพัฒนาการศึกษาแบบบูรณาการ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อวิเคราะห์บทบาทของสตรีในสังคมเมืองสมัยราชวงศ์ซ่งเหนือ ผ่านการศึกษาภาพจิตรกรรมจีน “ชิงหมิงซังเหอตู” (清明上河图) และการวิเคราะห์วาทกรรมจีนเกี่ยวกับสตรีในสมัยราชวงศ์ซ่งเหนือจาก “บันทึกตงจิงเม้งฮวาลู่” 《东京梦华录》

ขอบเขตการศึกษา

1. เอกสารที่นำมาศึกษา

1.1 ภาพจิตรกรรม “ชิงหมิงซังเหอตู” (清明上河图) โดยยี่ตง ฉางเซว่งเซว่งเหอตูของจางเจีตวน (北宋张择端本, 北京故宫博物院藏) เพื่อใช้อธิบายรายละเอียดฉากเหตุการณ์และองค์ประกอบภาพเป็นเอกสารอ้างอิงหลัก

1.2 ภาพจิตรกรรมฉบับราชสำนักราชวงศ์ซ่ง (清院本清明上河图) ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ ณ พิพิธภัณฑ์พระราชวังแห่งชาติไต้หวัน เป็นหลักฐานประกอบ เพื่อช่วยให้การจำแนกฉากและการอ่านรายละเอียดภาพมีความชัดเจนยิ่งขึ้น

1.3 การตีความบทบาทของสตรี ผู้ศึกษารวบรวมคำเรียกขานและวาทกรรมเกี่ยวกับสตรีจาก “บันทึกตงจิงเม้งฮวาลู่” 《东京梦华录》 ของประกอบการบรรยายเหตุการณ์ในสังคมจีนสมัยราชวงศ์ซ่งเหนือเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยเฉพาะการบรรยายถึงบทบาทของสตรีในสมัยราชวงศ์ซ่งเหนือผ่านถ้อยคำ (มัสยามาต ชัยชนะกิจพงษ์ และกนกพร นุ่มทอง, 2566, น.59-73) รายละเอียดดังกล่าวสามารถนำมาใช้ประกอบการตีความภาพจิตรกรรมดังกล่าวให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

2. การคัดเลือกภาพกิจกรรมบทบาทของสตรีในสังคมเมืองสมัยราชวงศ์ซ่งเหนือ

ผู้ศึกษาคัดเลือกภาพที่ใช้เป็นกรณีศึกษาตามแนวทางการจำแนกบทบาทของสตรีจากการศึกษาของจางเจิงอวี่และหลินกั๋วฮุยที่จำแนกบทบาทของสตรีตามการแต่งกายและอัตลักษณ์ของสตรี จำนวน 35 ภาพ ในพื้นที่

ย่านการค้าที่มีความพลุกพล่าน (繁忙街市) และพื้นที่เศรษฐกิจริมฝั่งแม่น้ำ (河岸商贸区) โดยคัดเลือกภาพที่สะท้อนอัตลักษณ์สตรีอย่างชัดเจน จำนวน 12 ภาพ เป็นกรณีศึกษา เกณฑ์การคัดเลือก ได้แก่ 1) ความชัดเจนของบทบาทสตรีและกิจกรรมของสตรี 2) ความสัมพันธ์ระหว่างสตรีกับโครงสร้างทางสังคม และ 3) ความสอดคล้องกับผังภาพความคิด (Zhang and Lin, 2025)

กรอบแนวคิดการศึกษา

1) เพศภาวะ (Gender)

แพทริเซีย บัคลีย์ เอ็บบรี (Patricia Buckley Ebrey) นักประวัติศาสตร์ชาวอเมริกาได้ศึกษาประวัติศาสตร์สังคมและบทบาทของสตรีจีนในโครงสร้างสังคมสมัยราชวงศ์ซ่ง (Ebrey, 1993, p.120-150) ซึ่งให้เห็นว่าในเชิงอุดมการณ์สตรีมักถูกจัดวางให้อยู่ในบทบาทเบื้องหลังและดำรงอยู่ภายในโครงสร้างครอบครัวตามแนวคิดขงจื้อ และแนวคิดของโจน วอลลัค สก็อตต์ (Joan Wallach Scott) เสนอว่า ความหมายของเพศเป็นโครงสร้างที่สังคมสร้างขึ้น เพื่อกำหนดบทบาท อำนาจ และการแทนภาพของสตรี (Scott, 1986, p.1067-1073) ดังนั้น กลไกทางสังคมและการเมืองใช้อุดมการณ์ทางเพศภาวะในการสร้างความสัมพันธ์เชิงลำดับชั้นนำไปสู่ความเข้าใจโครงสร้างอำนาจและการนำเสนอภาพสตรีในสังคมจีนสมัยราชวงศ์ซ่งเหนืออย่างเป็นระบบ

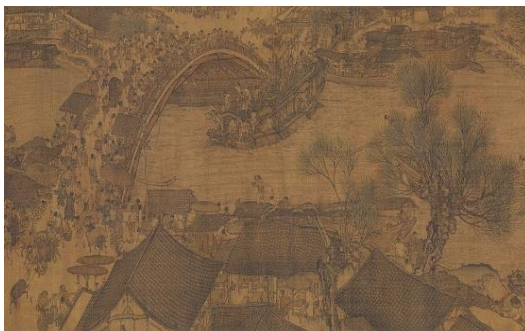
2) ผังภาพความคิด (Image Schema)

ในมุมมองอรรถศาสตร์ปริชาน “ผังภาพความคิด” เป็นโครงสร้างความคิดระดับพื้นฐานที่เกิดจากประสบการณ์ทางกายภาพ รวมถึงการรับรู้ทางประสาทสัมผัสของมนุษย์ (Johnson, 1987) ทำหน้าที่เป็นแบบแผนการรับรู้เกี่ยวกับการเคลื่อนไหว การรับรู้เชิงพื้นที่และความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างสามารถนำมาประยุกต์ใช้อธิบายการสร้างความหมายในงานศิลปะ โดยเฉพาะการวิเคราะห์สัญญาณภาพ (Visual Semiotics) และการตีความงานศิลปะที่ไม่มีภาษา (Non-Verbal Art) ได้ (Forceville, 2008, p.462-482) ผังภาพความคิดรูปแบบภาชนะ (Container Schema) ความสมดุล (Balance Schema) และขอบเขต (Boundary Schema) ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างความคิดของมนุษย์

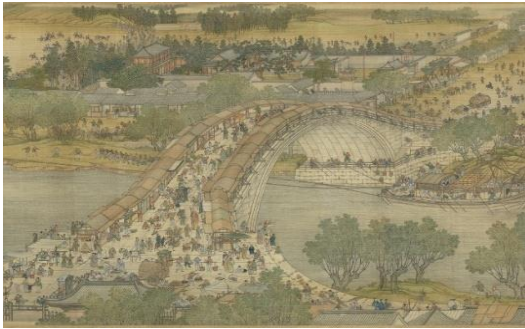
เพื่ออธิบายการรับรู้พื้นที่และทิศทางของมนุษย์ (Johnson, 1987) จากงานวิจัยของผู้วิจัยก่อนหน้า เรื่อง “การศึกษาแนวคิดและสัญลักษณ์ในงานทัศนศิลป์ของศิลปินหญิงร่วมสมัย” มุ่งเน้นวิเคราะห์อิทธิพลของเพศสภาพ อัตลักษณ์ และมุมมองของผู้หญิงที่สะท้อนผ่านผลงานศิลปะร่วมสมัย (สุริวัลย์ สุธรรม, 2564) กล่าวว่า การศึกษา “สัญลักษณ์” คือ การมุ่งเน้นการสะท้อนตัวตน บทบาททางสังคม เพศสภาพ และการวิพากษ์วัฒนธรรม โดยมักใช้สัญลักษณ์เชิงเปรียบเทียบจากประสบการณ์ส่วนบุคคล บริบทสังคม วัฒนธรรม และวัตถุในชีวิตประจำวันมาสร้างสรรค์ผลงานเพื่อท้าทายกรอบความเชื่อเดิม การถ่ายทอดความคิดผ่านงานจิตรกรรมจึงมิได้เป็นเพียงภาพแทนเหตุการณ์เท่านั้น หากแต่เป็นระบบสัญลักษณ์ที่สะท้อนความคิดของผู้สร้างสรรค์ผลงาน และเป็นการสะท้อนภาพลักษณ์และบทบาทของสตรีในบริบททางสังคม

การวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมชิงหมิงซังเหอตู (清明上河图)

ผลงานภาพจิตรกรรมชิงหมิงซังเหอตู (清明上河图) เป็นงานจิตรกรรมม้วนยาวแนวนอนสร้างขึ้นในสมัยราชวงศ์ซ่งเหนือ โดยจิตรกรจางเจี๊ตวน (张择端) ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ผลงานชิ้นเอกของจิตรกรรมจีนสมัยราชวงศ์ซ่งเหนือ” ลักษณะการชมภาพเริ่มจากด้านขวาไปยังด้านซ้าย เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาดำเนินการสรุปผลการวิเคราะห์ภาพ “ชิงหมิงซังเหอตู” ดังนี้

ภาพที่ 1 งานจิตรกรรม (清明上河图) ฉบับจางเจี๊ตวน
(ที่มา : หยางซิน, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 2 งานจิตรกรรม (清明上河图) ฉบับราชสำนักราชวงศ์ชิง
(ที่มา : พิพิธภัณฑ์พระราชวังแห่งชาติไต้หวัน, ม.ป.ป.)

1. ด้านเนื้อหา

1.1 ภาพสะท้อนอุดมคติ ต้นฉบับและฉบับราชสำนักราชวงศ์ชิง ล้วนนำเสนอภาพชีวิตในเมืองไคเฟิง โครงสร้างสังคมเมืองและกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เรียบง่าย แต่ฉบับราชสำนักราชวงศ์ชิงนำเสนอภาพเมืองหลวงที่เป็นระเบียบและภาพลักษณ์ยุครุ่งเรือง (盛世) ของบ้านเมือง

1.2 ศูนย์กลางของภาพ ต้นฉบับแสดงภาพฉากสะพานสายรุ้ง (虹桥) ที่ทำจากสะพานไม้บรรายากาศการจับจ่ายซื้อของสองฝั่งแม่น้ำ ส่วนฉบับราชสำนักราชวงศ์ชิง เปลี่ยนจากสะพานไม้เป็นสะพานหินที่มีโครงสร้างมั่นคง

1.3 รายละเอียดเชิงสถาปัตยกรรม ภาพต้นฉบับปรากฏภาพโรงสุรา โรงน้ำชา ศาลาพัก คนเดินทาง ตลอดจนการขนส่งสินค้าทางน้ำ ส่วนฉบับราชสำนักราชวงศ์ชิงเพิ่มรายละเอียดกิจกรรมการค้า การละเล่นในพื้นที่สาธารณะ ทำให้ดูมีความคึกคักมากกว่าภาพต้นฉบับ

2. ด้านสัญลักษณ์

ต้นฉบับใช้สายน้ำและเรือขนส่งสื่อถึงเศรษฐกิจที่รุ่งเรืองและการไหลเวียนของทรัพยากรสะท้อนความมั่นคง บุคคลทุกคนขึ้นสื่อถึงโครงสร้างทางสังคม ใช้สะพานเป็นสัญลักษณ์ของการเชื่อมต่อระหว่างวิถีชนบทและสังคมเมืองหลวง ส่วนฉบับราชสำนักราชวงศ์ชิงใช้ความเป็นระเบียบของอาคารเรือน สื่อถึงประสิทธิภาพในการบริหารของราชวงศ์ นอกจากนี้ตัวละคร

ในภาพแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีสันสดใส คู่มือฐานะ สื่อถึงยุคทองและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ

3. การจัดองค์ประกอบศิลป์

ต้นฉบับใช้แบบ “จุดรวมสายตาทหลายจุด” (Multi - Point) เพื่อให้ดูภาพได้ต่อเนื่องแบบม้วนยาว ประยุกต์ใช้เทคนิคเจียฮว่า (界画) การวาดภาพที่เน้นเส้นตรงและสัดส่วนเชิงโครงสร้าง เพื่อถ่ายทอดรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมและเรือตามหลักโครงสร้างจริง การจัดวางตำแหน่งตัวละครที่กำลังโต้ตอบกันเป็นระยะ ๆ สร้างความรู้สึก “เคลื่อนไหว” และ “ตื่นเต้น” ผู้ชมรู้สึกเหมือนกำลังเดินไปพร้อมกับเหตุการณ์ในภาพ ฉบับราชสำนักราชวงศ์ซ่งมีการใช้ “มุมมองแบบนกมอง” (Bird's Eye View) เปิดพื้นที่กว้างขวาง สร้างความรู้สึกโอ่อ่าและเป็นระบบกว่าฉบับราชวงศ์ซ่งเหนือ เพิ่มทัศนียภาพตะวันตก จึงปรากฏการใช้ “จุดรวมสายตา” (Linear Perspective) ที่สะท้อนการผสมผสานอิทธิพลศิลปะแบบตะวันตกในสมัยราชวงศ์ซ่ง เพิ่มความประณีตโดยเน้นรายละเอียดของสถาปัตยกรรมและการตกแต่งอาคารที่อ่อนช้อยและซับซ้อน แสดงรสนิยมแบบราชสำนัก

4. เทคนิคสี

ต้นฉบับเน้นสีหมึกดำ (Ink) และสีโทนอ่อนจาง ๆ (Light Color) ให้ความรู้สึกสมจริงและคลาสสิก มีการใช้เทคนิคเซวี่ยนหฺวาน (渲染) กล่าวคือ การไล่น้ำหนักหมึกเพื่อสร้างระยะใกล้-ไกล และมีติของบรรยากาศ ส่วนฉบับราชสำนักราชวงศ์ซ่งใช้เทคนิคสี “น้ำเงิน - เขียว” (Blue-Green) มักแฝงความคิดเรื่องดินแดนสวรรค์หรือความยั่งยืนในอุดมคติ ใช้เทคนิคสีฝุ่น (Mineral Pigments) ที่สดใส เช่น สีฟ้าสีเขียวและสีทอง เพื่อเน้นความวิจิตรหรูหรา เส้นมีความคมชัดสูง มีการตัดเส้นอย่างพิถีพิถันเพื่อเน้นรายละเอียดของเสื้อผ้าและลวดลายอาคาร สะท้อนทักษะช่างในระดับราชสำนัก

ภาพต้นฉบับสะท้อนโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจ และบทบาทของสตรีในสังคมเมืองสมัยราชวงศ์ซ่งเหนืออย่างเรียบง่าย ส่วนภาพฉบับราชสำนักราชวงศ์ซ่งตกแต่งด้วยลวดลายประณีตมากกว่าในฉบับของจางเจอตวน มีการจัด

องค์ประกอบมีระเบียบและเป็นระบบ สะท้อนการผสมผสานภาพบรรยากาศของเมืองใหญ่ในสมัยจักรพรรดิเฉียนหลง

บทบาทของสตรีที่ปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์จิตรกรรมชิงหมิง ช้งเหอตู (清明上河图)

1. บทบาทสตรีในฐานะผู้บริบาลในครัวเรือน

การวิเคราะห์ภาพสตรีในบทบาทภรรยาและมารดาสะท้อนแนวคิดบทบาทของสตรีในฐานะผู้บริบาลหน่วยสังคมขนาดเล็กภายในโครงสร้างสังคม โดยมีรายละเอียดที่น่าสนใจ ดังนี้

พื้นที่ปิดล้อมและการแบ่งแยกเพศสภาพ กล่าวคือ ภาพสตรีมักปรากฏภายในเรือน ภายในรั้ว หรือปรากฏเพียงครึ่งร่างผ่านช่องหน้าต่างหรือประตูเรือน การจัดวางองค์ประกอบเช่นนี้สะท้อนแนวคิดเชิงพื้นที่ “ชายอยู่ภายนอก ส่วนหญิงอยู่ภายใน” (男主外，女主内) เมื่อพิจารณาดังภาพที่ 3 “อัตลักษณ์ทางกายภาพและบทบาท” ของสตรีในกลุ่มนี้ มักเกล้าผมมวยสูงและสวมเสื้อคลุมปิดคอ (สวมเสื้อผ้ามัดชิด) มองออกไปภายนอกหน้าต่างหรือนอกประตูเรือน สื่อถึงสถานะผู้สังเกตการณ์ในพื้นที่ส่วนตัว การปรากฏในพื้นที่สาธารณะมักถูกจำกัดการเข้าถึงโดยแนวคิดทางสังคมสะท้อนพลวัตระหว่างพื้นที่

ภาพที่ 3 ภาพประกอบบทบาทสตรีในปริมณิครัวเรือนตามมิติพื้นที่

(ที่มา : พิพิธภัณฑ์พระราชวังแห่งชาติไต้หวัน, ม.ป.ป.)

หลักฐานเชิงประจักษ์ในงานจิตรกรรมแสดงให้เห็นการขยายขอบเขต
บทบาท (Spatial Negotiation) เช่น ปรากฏภาพสตรีภายในเขตตลาด
เพื่อซื้อสินค้า สอดคล้องกับบันทึกตงจิงเม้งฮวาลู่ 《东京梦华录》 ระบุว่า
“妇女儿童，肩摩毂击。” (สตรีและเด็กเดินเบียดเสียดกันในพื้นที่)
(Meng Yuanlao, 1982) แสดงให้เห็นสตรีสามารถเข้าสู่พื้นที่สาธารณะได้
ภายใต้เงื่อนไขของภารกิจการดูแลครอบครัว (家庭妇女)

2. บทบาทสตรีในฐานะแรงงานภาคบริการ

การวิเคราะห์งานจิตรกรรมชิงหมิงซ่งเหอ ปรากฏภาพสตรีในพื้นที่
สาธารณะ ดังนี้

2.1 การขยายขอบเขตของแรงงานในครัวเรือน การปรากฏภาพสตรี
ปฏิบัติหน้าที่สาวรับใช้ (侍女) รับผิดชอบดูแลความเรียบร้อยของที่อยู่อาศัย
แม้ว่าจะเป็นส่วนต่อขยายจากบทบาทในครอบครัว แต่ยังปรากฏภาพกิจกรรม
เหล่านี้เชื่อมต่อกับพื้นที่ภายนอก เช่น บริเวณเรือน บริเวณหน้าเรือนพักหรือบน
เรือโดยสาร สะท้อนแนวคิด “ความยืดหยุ่นในพื้นที่ปฏิบัติงาน” การเลือก
นำเสนอภาพสตรีในพื้นที่นอกเรือนและบนเรือขนส่งของจิตรกรเป็นการสร้าง
ภาพตัวแทน (Representation) ของสังคมเมืองที่มีความซับซ้อน แสดงให้เห็นถึง
ความพยายามในการรักษาสมดุลระหว่าง “ข้อจำกัดทางโครงสร้างสังคม” และ
“ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ” ของเมืองหลวงในยุคนั้น แสดงอัตลักษณ์ของสตรี
ในบทบาทแรงงานสนับสนุนภายในเขตเมือง สะท้อนการดำรงอยู่ของแรงงานสตรี
ในพื้นที่กึ่งสาธารณะ และแสดงวิถีชีวิตแรงงานสตรีบนเรือสัญจรที่มีข้อจำกัด
ด้านพื้นที่ที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนบทบาททางเพศสภาวะ

สตรีในบทบาทแรงงานใน
ครัวเรือน อาศัยอยู่ในตัวเมือง

สตรีในบทบาทแรงงานใน
ครัวเรือน อาศัยอยู่ในตัวเมือง

สตรีในบทบาทแรงงานใน
ครัวเรือน อาศัยอยู่บนเรือ

ภาพที่ 4 ภาพประกอบบทบาทสตรีในฐานะแรงงานในครัวเรือน

(ที่มา : พิพิธภัณฑ์พระราชวังแห่งชาติไต้หวัน, ม.ป.ป.)

2.2 บทบาทสตรีในอุตสาหกรรมบริการและวัฒนธรรมสันตนาการ

ในอีกมิติหนึ่ง การเคลื่อนไหวของสตรีระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงพลวัตของเพศภาวะ (Gender Dynamics) ที่มีความซับซ้อนมากกว่าบทบาทบรรทัดฐานเดิม สตรีจะได้รับบทบาทที่สัมพันธ์กับการปรนนิบัติและการสร้างสุนทรียภาพ เพื่อสะท้อนความรุ่งเรืองของระบบเศรษฐกิจในสมัยราชวงศ์ซ่งที่ต้องพึ่งพาแรงงานสตรีในภาคบริการ ดังนี้

1) สตรีในบริบทโรงสุราและสถานบันเทิง ภาพจิตรกรรมนำเสนอภาพสตรีที่ปฏิบัติหน้าที่ภายในโรงสุราที่มีความแตกต่างกันตามระดับฐานะของสถานที่ อุตลักษณ์ทางกายภาพและสังคมสตรีกลุ่มดังกล่าวมีลักษณะการแต่งกายที่เน้นเครื่องประดับและการแต่งหน้าเข้ม (浓妆) สถานบันเทิงเหล่านี้เป็นพื้นที่พบปะสังสรรค์ เจริญธุรกิจ อ่านบทกวี รวมถึงกิจกรรมบันเทิงอื่น ๆ สอดคล้องกับบันทึกตงจิงเหมิงฮวาถูได้บรรยายถึงฉากโรงสุราและเหล่าคณิกาไว้ว่า “浓妆妓女数百，聚于主廊檐面上，以待酒客呼唤，望之宛若神仙。” (เหล่าคณิกาแต่งหน้าเข้มจำนวนหลายร้อยคนรวมตัวกันอยู่บริเวณระเบียง เพื่อเรียกแขกมาดื่มสุรา มองดูเปรียบดังเหล่าเทพธิดา) ส่วนภาพสตรีผู้มีทักษะการแสดงและการขับร้องเพลง สอดคล้องกับประโยค “都城之歌儿舞女，遍满园亭，抵暮而归。” (นักร้อง

และนักแสดงอยู่ในพื้นที่เมืองและศาลาพัก รอจนถึงค่ำจึงกลับไป) แสดงให้เห็นว่าสตรีมีบทบาททางเศรษฐกิจด้วยเช่นกัน (Meng Yuanlao, 1982)

2) วัฒนธรรมสันตนาการทางน้ำและการบริการทางเรือ สะท้อนวัฒนธรรมการสังสรรค์บนเรือ (船饮) ในสมัยราชวงศ์ซ่งเหนือมิได้ถูกขยายขอบเขตไปสู่พื้นที่ทางน้ำ จนกลายเป็น “ผู้มีบทบาทเชิงเศรษฐกิจ” การปรากฏตัวของสตรีบนเรือสังสรรค์ชี้ให้เห็นถึงโครงสร้างแรงงานบริการที่ครอบคลุมทุกมิติการเดินทางและการพักผ่อนของชาวเมือง ในมิติพื้นที่บนเรือถือเป็นพื้นที่ที่ถึงสาธารณะที่สตรีกลุ่มนี้สามารถเข้าไปมีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการเจรจาทางสังคม สะท้อนให้เห็นถึง “การพึ่งพาสตรีในภาคเศรษฐกิจ” และ “ผู้ให้บริการ” ซึ่งเป็นสถานะที่แตกต่างจากสตรีในพื้นที่ครัวเรือน

ภาพที่ 5 ภาพประกอบบทบาทสตรีในฐานะผู้ให้บริการ
และวัฒนธรรมสันตนาการ

(ที่มา : พิชิตภรณ์พระราชวังแห่งชาติไต้หวัน, ม.ป.ป.)

2.3 บทบาทสตรีผู้มีฐานะและสตรีชนชั้นสูง

ในมิติของการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงชนชั้นผ่านงานจิตรกรรม “ขิงหมิงซ่งเหอ” พบว่าภาพสตรีผู้มีฐานะและสตรีชนชั้นสูง สะท้อนมุมมอง “การจัดระเบียบพื้นที่” และ “อำนาจเชิงสัญลักษณ์” ไว้อย่างชัดเจน

การปรากฏตัวของสตรีกลุ่มนี้มีความแตกต่างจากสตรีแรงงานบริการอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในแง่ของอาภรณ์ อุปกรณ์ประกอบสถานะ และข้อจำกัดทางกายภาพ โดยสามารถจำแนกกลุ่มการศึกษาได้ดังนี้

1) สตรีผู้มีฐานะในสังคมเมือง จากการสำรวจภาพจิตรกรรมพบการปรากฏตัวของสตรีผู้มีฐานะ (良家娘子) ในพื้นที่สาธารณะ แต่มี “การจำกัดทัศนวิสัยและการแบ่งแยกพื้นที่” เมื่อสตรีกลุ่มนี้ปรากฏในพื้นที่สาธารณะ มักใช้ “เกี้ยว” (轿子) ที่มีผ้าม่านปกปิดมิดชิด สอดคล้องกับวาทกรรมในบันทึกตงจิงเมิงฮวาลู่ ที่ระบุว่า “贵人出入, 皆以帘幕蔽之” (ผู้มีสถานะสูงเมื่อสัญจรภายนอก จำต้องใช้ผ้าม่านบดบังไว้) และ “สิทธิพิเศษในการเข้าถึงพื้นที่สันตนาการ” ดังหลักฐานที่ระบุว่า “仕女往往夜游吃茶于彼” (สตรีผู้มีฐานะมักออกมาท่องเที่ยวและดื่มน้ำชา) และการเข้าไปในร้านค้าเพื่อดื่มสังสรรค์ดังหลักฐานที่ระบุว่า “入市店饮宴” “ความสัมพันธ์เชิงชนชั้นภายในภาพ” (Meng Yuanlao, 1982) การปรากฏตัวของสตรีกลุ่มนี้มักรายล้อมด้วยสาวใช้ (侍女) และบ่าวรับใช้ส่วนตัว เพื่อเป็นเครื่องบ่งชี้สถานะทางเศรษฐกิจและเกียรติยศของวงศ์ตระกูล

ภาพสตรีผู้มีฐานะทางสังคม (良家娘子) สามารถนั่งเกี้ยวและมีสาวใช้ดูแลความสะดวก

ภาพสตรีสูง (良家娘子) โดยอาศัยอยู่ในตำหนัก แต่งกายสวยงาม

ภาพสตรีสูงศักดิ์ในราชสำนัก (宫廷妇女) โดยมีนางใน (宫女) และหญิงรับใช้ (婢女)

ภาพที่ 6 ภาพประกอบบทบาทสตรีผู้มีฐานะและสตรีสูงศักดิ์

(ที่มา : พิพิธภัณฑ์พระราชวังแห่งชาติไต้หวัน, ม.ป.ป.)

2) สตรีสูงศักดิ์ในบริบทราชสำนัก ปรากฏภาพสตรีในพื้นที่ภายในเขตพระราชฐานหรือตำหนักขนาดใหญ่ สะท้อนประเด็นสำคัญคือ “สถานะอันสูงส่งภายใต้การปิดกั้นทางกายภาพ” สตรีสูงศักดิ์ในบริบทราชสำนัก (宫廷妇女) ปรากฏตัวท่ามกลางนางในที่คอยปรนนิบัติ งานจิตรกรรมภายในตำหนักมีกำแพงล้อมรอบ เพื่อสะท้อน “สัญลักษณ์แห่งอำนาจและการเมือง” เป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคง อำนาจ และเกียรติยศของชนชั้นปกครอง สตรีกลุ่มนี้มีเครื่องแต่งกายสีสดใสและสวมใส่เครื่องประดับหรูหรา สะท้อน “โครงสร้างเชิงซ้อนของเพศภาวะและชนชั้น” อย่างชัดเจน สตรีชั้นสูงจะได้รับอภิสิทธิ์ทางการเงินและการบริโภค แต่ต้องแลกมาด้วยการถูกกักกันทางพื้นที่ ส่วนสตรีในบทบาทหญิงรับใช้ (侍女) อาศัยพึ่งพาแรงงานในระบบศักดินา ถึงแม้จะเป็นสตรีสูงศักดิ์ มีการปรากฏตัวในภาพยังคงแสดงให้เห็นถึงการจัดระเบียบหน้าที่ที่เข้มงวดและการมีสถานะที่เป็นรองต่อโครงสร้างทางสังคมที่บุรุษเป็นศูนย์กลาง

ภาพที่ 7 ภาพประกอบบทบาทที่สำคัญของสตรี ได้แก่

- 1) บทบาทผู้ดูแลครอบครัว 2) ผู้ใช้แรงงาน ได้แก่ ผู้ให้บริการและสาวใช้ และ 3) ผู้มีฐานะและสตรีสูงศักดิ์
- (ที่มา : สุริวัลย์ สุธรรม, 2569)

บทบาทของสตรีกับโครงสร้างความคิดเชิงพื้นที่

จากการวิเคราะห์ภาพสตรีในภาพจิตรกรรม “ชิงหมิงซ่งเหอเถ” พบว่าการปรากฏตัวของสตรี ยังเชื่อมโยงกับโครงสร้างความคิดเชิงพื้นที่ (Spatial Schema) โดยสามารถจำแนกออกเป็น 3 มิติหลัก ดังนี้

1. สตรีในผังภาพความคิดรูปแบบภาชนะและสมดุลเชิงกรอบครัว บทบาทของสตรีภายในหน่วยครอบครัวสะท้อนสถานะผู้ดูแลครอบครัวและผู้แทนเกียรติยศของวงศ์ตระกูล โดยมีนัยสำคัญเชิงโครงสร้างความคิด ได้แก่ การจัดวางสตรีไว้ภายในพื้นที่จำกัด ภายในเรือนหรือหลังแนวกำแพง สะท้อน “ผังความคิดรูปแบบภาชนะ” (Container Schema) เช่น สะท้อนว่าครอบครัวถูกนิยามเป็น “หน่วยภายใน” ที่ต้องได้รับการปกป้องและรักษาความเป็นส่วนตัว สตรีจึงถูกกำหนดให้เป็นองค์ประกอบหลักภายในครอบครัว สอดคล้องกับแนวคิดของแพทริเซีย บัคลีย์ เอ็บเรย์ (Ebrey, 1993) ที่ระบุว่าพื้นที่ครอบครัวคือขอบเขตทางกายภาพและศีลธรรมที่กำกับสตรีไว้ สตรีปรากฏตัวในพื้นที่สาธารณะเพื่อปฏิบัติการกิจของครอบครัว สะท้อน “ผังความคิดความสมดุล” (Balance Schema) เช่น สตรีทำหน้าที่เป็นภาพแทนเกียรติยศของตระกูลที่เชื่อมโยงระหว่างโลกส่วนตัวและโลกภายนอก เป็นการสร้างสมดุลเชิงหน้าที่เพื่อให้หน่วยสังคมสามารถขับเคลื่อนไปได้ในภาวะเศรษฐกิจเมืองหลวงที่ซับซ้อน

2. สตรีในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสันตนาการ การปรากฏตัวของสตรีในภาคบริการสันตนาการ เช่น สตรีผู้ให้บริการด้านศิลปะการแสดงและขับร้องเพลงสะท้อนบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจเมือง “ขอบเขตพื้นที่เชิงพาณิชย์” เมื่อวิเคราะห์ผ่านผังภาพความคิดรูปแบบภาชนะ พื้นที่สถานบันเทิง เช่น โรงสุรา โรงน้ำชา และบนเรือสำราญ ถูกมองเป็นพื้นที่ที่ภาชนะสามารถรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้ โดยมีแรงงานสตรีเป็นองค์ประกอบสำคัญภายในพื้นที่ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าสังคมช่งเหนือมีการผ่อนปรนเส้นแบ่งระหว่างพื้นที่ส่วนตัวและสาธารณะสำหรับสตรีบางกลุ่ม สตรีสามารถเคลื่อนย้าย

(Move) เข้าสู่พื้นที่กึ่งสาธารณะเพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ สะท้อนถึงความยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของการขยายตัวของสังคมเมือง

3. สตรีในลำดับชั้นและอำนาจเชิงพื้นที่ บทบาทสตรีในฐานะผู้ใช้แรงงานทั้งแรงงานในครัวเรือนและหญิงรับใช้ เผยให้เห็นโครงสร้างชนชั้นที่ทับซ้อนกับเพศภาวะ สะท้อน “ผังความคิดรูปแบบขอบเขต” (Boundary Schema) ทำให้รับรู้ถึงตำแหน่งสตรีในฐานะผู้ปรนนิบัติ เช่น สาวใช้ที่ยืนข้างเกี้ยวหรือเดินตามเกี้ยว สร้างเส้นแบ่งทางทัศนภาพ (Visual Boundary) ที่ชัดเจนระหว่าง “ผู้มีอำนาจ” (เจ้านายสตรีชั้นสูง) และ “ผู้ไร้อำนาจ” (สาวใช้) สะท้อน “ความสัมพันธ์เชิงพึ่งพา” (Dependency relation)

การศึกษาผ่านโครงสร้างความคิดเชิงพื้นที่แสดงให้เห็นว่า ภาพจิตรกรรม “ชิงหมิงซังเหอเถอ” เป็นการวางผังความคิดที่สะท้อนการรับรู้ของบุคคลในสมัยช่งเหนือที่มีต่อสตรี โดยใช้ “พื้นที่” และ “ขอบเขต” เป็นเครื่องมือในการกำหนดสถานะ ลำดับชั้น และบทบาทหน้าที่อย่างเป็นระบบ ภายใต้ข้อจำกัดของโครงสร้างลำดับชั้นทางสังคม นอกจากนี้การปรากฏตัวของสตรีชนชั้นสูงในงานจิตรกรรมทำหน้าที่เป็นสถาปัตยกรรมทางความคิดที่สะท้อนโครงสร้างสังคมแบบลำดับชั้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยสามารถวิเคราะห์ผ่านโครงสร้างความคิดได้ดังนี้ ผังภาพความคิดขอบเขต (Boundary Schema) การใช้กำแพงเรือน เกี้ยวที่มีผ้าม่านปกปิดและเขตพระราชฐานทำหน้าที่เป็นเส้นแบ่งทางกายภาพที่กำหนดระดับการปรากฏให้เห็น (Visibility) และการเข้าถึงพื้นที่ของสตรีกลุ่มนี้ แม้สตรีกลุ่มดังกล่าวจะมีอิทธิพลสูงสุด แต่กลับปรากฏในพื้นที่ที่มีข้อจำกัดด้านการเคลื่อนไหว สะท้อนสัญลักษณ์แห่งอำนาจเชิงพื้นที่ (Symbolism of Spatial Power) เช่น ภายในพระราชวัง หรือตำหนักที่มีรั้วรอบขอบชิด ทำหน้าที่แทนความหมายของอำนาจและความมั่นคงในชนชั้นปกครอง มักถูกจัดวางไว้ในพื้นที่ปลอดภัยและได้รับการปกป้องมากที่สุด สะท้อนผังภาพความคิดรูปแบบภาชนะ (Container Schema)

บทสรุป

การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ราชวงศ์ซ่งเหนือเป็นยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจและสังคมเมืองที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนนิยามเพศภาวะ บทบาทของสตรีที่ปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์จึงเป็นกลไกการสื่อสารโครงสร้างสังคมร่วมสมัย จากงานวิจัยของผู้ศึกษาก่อนหน้า เรื่อง “สตรีเพศในบทบาทของโลกสมัยใหม่” สอดคล้องกับแนวคิดของสุริวัลย์ สุธรรมกับการตั้งคำถามว่า “สตรีเพศในบทบาทของโลกสมัยใหม่ ในความหลากหลายทางมิติทั้งทางชนบประเพณีแบบดั้งเดิม และข้ามผ่านไปสู่ ในบทบาทหน้าที่ของโลกสมัยใหม่ ในแง่มุมบริบทของสตรีเพศว่ามีสิ่งใดเป็นแรงกระตุ้นและขับเคลื่อน การปลูกความคิดและศักยภาพ การมีตัวตนทางสังคมนำไปสู่ บทบาทใหม่ในยุคร่วมสมัยอย่างมีอิสระที่แท้จริงอย่างไร” (สุริวัลย์ สุธรรม, 2563)

บทความฉบับนี้ได้บูรณาการกรอบแนวคิดทฤษฎีเพศภาวะ (Gender Theory) และผังภาพความคิด (Image Schema) มาเป็นเครื่องมือในการตีความบทบาทและอัตลักษณ์สตรีที่ปรากฏในจิตรกรรมชิงหมิงซังเหอตู (清明上河图) ควบคู่การวิเคราะห์หลักฐานเอกสาร ปฐมภูมิจากบันทึกตงจิงเหมิงฮวาลู่ (东京梦华录) ที่บันทึกและถ่ายทอดวิถีชีวิตชาวเมืองไคเฟิง ได้อย่างมีมิติ

การบูรณาการข้ามศาสตร์ระหว่างหลักฐานเชิงทัศนภาพ (Visual Evidence) และหลักฐานเชิงเอกสาร (Textual Evidence) ช่วยลดช่องว่างในการตีความประวัติศาสตร์สตรี โดยทำให้เห็นว่า สตรีในบริบทสังคมเมืองซ่งเหนือมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม การนำเสนอกลไกการรับรู้ผ่านผังภาพความคิดช่วยลดล็อกการทำความเข้าใจบทบาทของสตรีที่แตกต่างจากการอธิบายเชิงประวัติศาสตร์แบบดั้งเดิมสู่การทำความเข้าใจใน “มิติปริชาน” (Cognitive Dimension) ที่กำกับการให้ความหมายของสังคมในยุคนั้น

ข้อจำกัดของการศึกษา ข้อมูลจากจิตรกรรมและบันทึกอาจแฝงมุมมองแบบบุรุษเป็นศูนย์กลางของชนชั้นปราชญ์ ซึ่งอาจมิได้สะท้อนความเป็นจริงรอบด้านของสตรีในทุกชนชั้น

ขอบเขตเชิงพื้นที่ (Spatial Limitations) การวิเคราะห์ที่เน้นเฉพาะเมืองไคเฟิงอาจไม่สามารถใช้เป็นตัวแทนของบทบาทสตรีในพื้นที่ชนบทหรือเมืองบริวารอื่น ๆ ในสมัยช่งเหนือได้ทั้งหมด

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในอนาคต สามารถนำกรอบแนวคิดนี้ไปปรับใช้กับการศึกษาเมืองสำคัญอื่น ๆ เช่น การเปรียบเทียบบทบาทสตรีในเมืองฉางอันสมัยราชวงศ์ถัง เพื่อให้เห็นพัฒนาการทางสังคมที่ชัดเจนขึ้น ควรบูรณาการหลักฐานประเภทกฎหมายราชวงศ์ช่ง หรือบันทึกคติความต่าง ๆ เพื่อลดอคติจากการตีความผ่านมุมมองของผู้เขียนฝ่ายเดียว สามารถนำผังภาพความคิดรูปแบบอื่น ๆ เช่น ผังภาพเส้นทาง (Path Schema) หรือ ผังภาพแรงต้าน (Force Schema) มาวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงลิกระหว่างพื้นที่ในมิติที่ซับซ้อนขึ้น เพื่อทำความเข้าใจกลไกการสร้างความหมายที่กำกับบทบาทสตรีจีนอย่างเป็นระบบ

เอกสารอ้างอิง

- มัธยมมาศ ชัยชนะกิจพงษ์ และกนกพร นุ่มทอง. (2566). ภาพสังคมจีนสมัยราชวงศ์ซ่งเหนือผ่านบันทึกตงจิงเมิงฮวาลู่ ตามแนวภาพกรรมวิเคราะห. ว.จีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 20(2), 59–73.
- สุริวัลย์ สุธรรม. (2563). สตรีเพศในบทบาทของโลภสมัยใหม่. ว.สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. 5(1), 63–78.
- _____. (2564). การศึกษาแนวคิดและสัญลักษณ์ในงานทัศนศิลป์ของศิลปินหญิงร่วมสมัย. ว.สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. 6(2), 44–58.
- หยางซิน. (ม.ป.ป.). ภาพงานจิตรกรรม (清明上河图) ฉบับจำลอง [รูปภาพ]. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2569. จาก <https://www.dpm.org.cn/collection/paint/228226.html>
- พิพิธภัณฑพระราชมณฑกชาติไต้หวัน. (ม.ป.ป.). ภาพงานจิตรกรรม (清明上河图) ฉบับราชสำนักสมัยราชวงศ์ซ่ง [รูปภาพ]. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2569. จาก <https://theme.npm.edu.tw>
- _____. (ม.ป.ป.). ภาพประกอบบทบาทสตรีในปริภูมิครัวเรือนตามมิติพื้นที่ [รูปภาพ]. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2569. จาก <https://theme.npm.edu.tw>
- _____. (ม.ป.ป.). ภาพประกอบบทบาทสตรีในฐานะแรงงานในครัวเรือน [รูปภาพ]. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2569. จาก <https://theme.npm.edu.tw>
- _____. (ม.ป.ป.). ภาพประกอบบทบาทสตรีในฐานะผู้ให้บริการและวัฒนธรรมสันทนการ [รูปภาพ]. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2569. จาก <https://theme.npm.edu.tw>
- _____. (ม.ป.ป.). ภาพประกอบบทบาทสตรีผู้มีฐานะและสตรีสูงศักดิ์ [รูปภาพ]. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2569. จาก <https://theme.npm.edu.tw>

- สุริวัลย์ สุธรรม. (2569). ภาพประกอบบทบาทที่สำคัญของสตรี ได้แก่
1) บทบาทผู้ดูแลครอบครัว 2) ผู้ใช้แรงงาน ได้แก่ ผู้ให้บริการและ
สาวใช้ และ 3) ผู้มีฐานะและสตรีสูงศักดิ์ [รูปภาพ]. สืบค้นเมื่อ
26 กุมภาพันธ์, 2569, จาก [https://gemini.google.com/share/
8f85575f9f16](https://gemini.google.com/share/8f85575f9f16)
- Chen, L., & Zhang, D. (2023). Female images in Along the River During
the Qingming Festival. *Art Education Research*. (6), 19–22.
- Ebrey, P. B. (1993). *The inner quarters: Marriage and the lives of Chinese
women in the Sung period*. University of California Press.
- Forceville, C. (2008). Metaphor in pictures and multimodal
representations. In R. W. Gibbs, Jr. (Ed.), *The Cambridge
handbook of metaphor and thought*. Cambridge University
Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511816802.028>
- Johnson, M. (1987). *The body in the mind: The bodily basis of meaning,
imagination, and reason*. University of Chicago Press.
- Li, S., & Wang, S. (2024). Seen and unseen: The representation of
song dynasty women in Along the River During the Qingming
Festival. *Collected Paper on Song History*. (3), 419–448.
- Meng, Y.L. (1982). *Dongjing Meng Hua Lu*. Retrieved Feb. 10, 2026.
from [https://www.guwendao.net/guwen/b_book_40431a
65a832.aspx](https://www.guwendao.net/guwen/b_book_40431a65a832.aspx)
- Scott, J.W. (1986). Gender: A Useful Category of Historical Analysis.
American Historical Review. 91(5), 1053–1075.
- Yu, H. (2012). A new exploration of Zhang Zeduan's. Along the River
During the Qingming Festival. *Journal of the Palace Museum*.
163(5), 112–140.

Zhang, C., & Lin, J. (2025). A study of female images and costumes in Along the River During the Qingming Festival. *Art and Design Research*. (2), 44–50.